

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Role genderu v dostihovém sportu

Eva Richtrová

Bakalářská práce

2022

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Eva Richtrová**
Osobní číslo: **H19244**
Studijní program: **B0314A250013 Sociální a kulturní antropologie**
Téma práce: **Role genderu v dostihovém sportu**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Závěrečná práce bude primárně zaměřená na roli ženy v dostihovém sportu a popsání současného stavu dostihového světa v souvislosti s jeho sociální stránkou, která se v průběhu let značně změnila. Cílem práce je reflexe ženského zastoupení v této oblasti, zejména postavení žokejky v dostizích a rozklíčování odpovědi na otázku, zda pohlaví hraje opravdu tak velikou roli, případně vyvrácení rozšířené představy, že vrcholové dostihy jsou stále vnímány jako výhradně mužská činnost. Studentka pomocí přímého pozorování, vlastní autoetnografie a strukturovaných rozhovorů s účastnicemi pronikne až do reálného zákulisí. Součástí bakalářské práce bude i audiovizuální výstup v podobě etnografického filmu, studentka bude využitím videozáznamů a videodeníků znázorňovat náročnost a různorodost tohoto odvětví sportu.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Aitchison, C. 2007. *Sport and Gender Identities: Masculinities, Femininities and Sexualities*. Nakladatelství Routledge.

Čeněk, D. 2011. *Vizuální antropologie – kultura žitá a viděná*. Nakladatelství Pavel Mervart.

Hubálek, J., M. Nehyba. 2001. *Od Fantoma po Peruána*. Přelouč: Jezdecký spolek Kolesa.

Jetmarová, J. 2017. O liminalitě, communitas a dotecích Absolutna – Fenomenologie ultravytrvalostního sportu, *Český Lid* 104: 53-68.

Kovář, P. 2000. *Šampaňské s příchutí pelyňku*. Praha: Secret Partnership.

Oakley, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.

Petráň, T. 2011. *Ecce Homo: Esej o vizuální antropologii*. Pardubice: UPCE.

Sekot, P. 2008. *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada Publishing.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Milan Durňak, Ph.D.

Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce:

31. března 2020

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2021

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 19. listopadu 2020

Prohlášení autorky

Práci s názvem *Role genderu v dostihovém sportu* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 11. 2022

Eva Richtrová

Tato práce se skládá z textové a audiovizuální části.

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat mým informantům za poskytnutá výzkumná data a pomoc při práci, zejména pak Zuzaně, která se objevila i v audiovizuálním snímku. Bez jejich ochoty bych nebyla schopna práci dokončit.

Druhé poděkování putuje k vedoucímu práce Mgr. Milanu Durňakovi, Ph.D. za cenné rady a trpělivost při tvorbě odborného textu a etnografického filmu.

Název

Role genderu v dostihovém sportu

Anotace

Bakalářská práce s názvem *Role genderu v dostihovém sportu* se zaměřuje na postavení žen v dostihovém sportu. Cílem práce je zhodnocení ženského zastoupení v této oblasti, zejména postavení žokejky v dostizích. Mezi využití kvalitativní metody patří rozhovory polostrukturované, nestrukturované, volné a zúčastněné pozorování. Součástí je i audiovizuální výstup v podobě etnografického filmu.

Klíčová slova

antropologie genderu, dostihový sport, žokejové, antropologie sportu

Title

The role of gender in the horse racing

Annotation

The bachelor thesis *The role of gender in the horse racing* focuses on the position of women in horse racing. The main aim of the thesis is evaluation on the representation of women in this area, especially the position of jockeys in horse racing. The qualitative methods used include semi-structured interviews, unstructured interviews and participant observation. An audiovisual output in the form of an ethnographic film is also included.

Key words

anthropology of gender, horse racing, jockeys, anthropology of sport

Obsah

Úvod	9
1. Metodologie	11
1.1 Cíl výzkumu	11
1.2 Popis terénu a prostředí	11
1.3 Představení informantů	12
1.4 Etnografický výzkum	13
1.5 Použité metody	14
1.6 Reflexe výzkumu.....	15
1.7 Audiovizuální část: etnografický film.....	16
1.8 Etika výzkumu.....	17
2. Teoreticko-výzkumná část	19
2.1 Dostihový sport a jeho vymezení	19
2.2 Antropologie sportu.....	21
2.3 Historický vývoj	22
2.4 Významné představitelky dostihového sportu	24
2.5 Genderové aspekty v dostihovém sportu	25
2.6 Odměňování žen a mužů	27
3. Závěr.....	29
Seznam použité literatury a zdrojů	30
Seznam příloh.....	34
Příloha č. 1 – Ukázka fotografií z dostihových závodů z vlastního archivu	35

Úvod

V bakalářské práci se snažím nahlédnout pod pokličku možných perspektiv rovinových a překážkových dostihů skrz antropologický pohled. Zaměřuji se na aspekty genderu v oblasti zástupců z řad žokejů a žokejek a načrtávám, jak je dostihový sport disciplínou antropologie obvykle interpretován a vnímán. Bezprostřední výpovědi mi poskytli profesionální sportovci dostihového sportu, kteří jsou jeho děním naprosto pohlaceni.

Z dlouhodobého hlediska jsem jako autorka této práce měla možnost nahlédnout do prostředí dostihového sportu a poznat několik dostihových jezdců a způsob jejich života. Je nepochopitelné, jak může vyhladovělý a dehydrovaný člověk podávat fyzické výkony, navíc prakticky bez jediného dne odpočinku, aniž by posléze skončil v péči lékařů. Navzdory uvedenému trvá kariéra dostihového jezdce v nezanedbatelném počtu případů daleko déle než kariéra jiných vrcholových sportovců.

O dostihový sport se zajímám od útlého věku, kdy jsem jako malé dítě začala vnímat největší fenomén tohoto odvětví, a to závod Velká pardubická¹. Pamatuji si, že můj děda měl velký obdiv k českému nejznámějšímu žokeji Josefu Váňovi staršímu a také mě často brával na dostihové závodiště jakožto hrdý „Pardubák“, kde jsem mohla všechno tohle dění sledovat. Moje nejkrásnější vzpomínky putují k bílé klisně Sixteen, která jakožto představitelka „něžného“ pohlaví zvládla pardubický dostih mezi valachy vyhrát dvakrát v řadě a několikrát se umístit na stupních vítězů. Okolo té doby jsem začala i s vlastním ježděním. Obě tyto záliby mi zůstaly dodnes a byly tak hodnotným faktorem při výběru tématu bakalářské práce.

Moje poznatky ze světa dostihů vznikaly už dávno před prací nad vlastním výzkumem, kdy jsem jako divák či přímý účastník v pozici člena týmu dostihové stáje, nahlédla do zákulisí tohoto sportu. Druhou důležitou motivací je fakt, že na stejné či podobné téma se mi nepodařilo dohledat mnoho relevantních výzkumů, proto mi přišlo zajímavé o něm více zjistit a pokusit se rozvinout. I přesto, že se jedná o citlivé téma, o kterém se moc nahlas nemluví.

Nejdůležitějším bodem bakalářské práce je zastoupení žen v dostihovém sportu a jejich vnímání napříč rovinovým a překážkovým dostihům. Z hlediska teoretického jsem se zabývala tématem antropologie sportu, která zkoumá vztah mezi společnostmi a sportem, jejich vzájemné prolínání a působení, stejně tak jako sociologie sportu. Dále jsem čerpala z teorie antropologie

¹ Velká pardubická steeplechase patří mezi nejtěžší dostihy v Evropě a má jako jediný v Čechách věhlasnou pověst i napříč světovým turfem. Již tradičně se běhá druhou říjnovou nedělí každý rok (Hubálek, Nehyba 2001: 8-10).

genderu, která se zabývá variabilitou a vývojovými proměnami tradičních ženských a mužských rolí nebo vyvracení vžitých paradigmat založených na mužské dominanci a ženské submisivitě.

1. Metodologie

1.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem je rozklíčování postavení ženy žokejky v dostihovém sportu, a to z hlediska vnímání názorů informantů a společnosti. Výzkumem budu poukazovat na význam a konceptualizaci genderu ve vrcholovém dostihovém sportu.

Výzkumné otázky

- 1) Jak samy sebe vnímají ženy žokejky?
- 2) Jaký je status a role žokejek v profesionálním sportu?
- 3) Jaké je postavení žen v dostihovém sportu?

1.2 Popis terénu a prostředí

V knize *Metody výzkumu ve společenských vědách* popisuje autor Heřmanský dva typy přístupu do terénu, a to fyzický a sociální. „Fyzický přístup znamená zajistit si fyzickou možnost pobývat a pohybovat se v terénu. To na jednu stranu znamená fyzicky se dopravit do terénu, na stranu druhou vyjednat s těmi, kteří terén obývají, že tam s nimi můžeme pobývat i my jako výzkumníci. Sociální přístup pak znamená zajistit si spolupráci lidí, jichž se výzkum dotýká, tedy přesvědčit je, aby s námi byli ochotni spolupracovat“ (Heřmanský 2019: 357).

Můj vstup do terénu byl značně motivován zaujetím daného tématu a dlouhodobého působení v odvětví, tím pádem zúčastněného i nezúčastněného pozorování. Měla jsem možnost poznat spoustu profesionálů z oboru a navštívit množství tréninkových a závodních středisek. Jako výzkumník jsem vstupovala především do uzavřených zkoumaných prostředí dané komunity, kde jsem prováděla kvalitativní výzkum.

Vstupovala jsem do terénu, který mi byl bližší z hlediska předchozího poznání, ale našla se i jednotlivá dostihová a tréninková střediska, ve kterých jsem se ocitla úplně poprvé (z důvodu zachování soukromí dostihových centrál jsem se rozhodla pro anonymizování). Co se týče účasti na dnech závodních, skoro každý víkend jsem se účastnila nejbližších dostihových dnů, nejen, že jsem získávala nová etnografická data, ale i vlastní zájem a záliba se prohlubovaly. Je příjemné se setkávat se známými tvářemi z prostředí výzkumu a pozorovat koňské zástupce stájí, jak dosahují úspěchů.

1.3 Představení informantů

Všichni mí informanti absolvovali Střední školu dostihového sportu a jezdeckví ve Velké Chuchli, obor jezdec a chovatel koní se zaměřením na dostihový sport. „V tomto oboru se žáci připravují pro kvalifikované práce v chovu koní s důrazem na ošetřování všech kategorií koní, zejména pak na ježdění dostihových a sportovních koní“ (Střední škola dostihového sportu a jezdeckví 2022). Jedná se o jediné specializované vzdělávání na dostihový sport v tuzemsku. Při uvádění jmen informantů jsem využila pouze křestní, protože detailnější přiblížení v tomto ohledu nebylo pro potřebu výzkumu nutné uvádět. V roli antropologa jsem si z počátku neuvědomila citlivost vlastního vybraného tématu. Z toho plynulo následné odmítnutí výpovědí a poskytnutí rozhovorů od příslušných předem vybraných aktérů snímku. Prvotní problém nastal v tom, že informanti mylně očekávali celý štáb od televize, z čehož usuzuji jejich nesouhlas k pořizování audiovizuálního záznamu. S většinou z nich jsem se proto spojila alespoň „za kamerou“ anebo prostřednictvím sociálních sítí. Za neúspěch může především moje špatně zvolená strategie hned na začátku práce.

Zuzana

Mou klíčovou informantkou byla profesionální žokejka, a především dlouholetá kamarádka. Dá se považovat i za gatekeepera v tomto výzkumu neboli klíčovou postavu pro vědecké bádání a také z hlediska realizace etnografického filmování. Před a v průběhu zkoumání jsem s ní často hodně věcí konzultovala. Zuzana má i mnoho jiných zájmů, mezi hlavní patří působení jako zpěvačka v hudební skupině. S ježděním začínala ještě při základní škole, kdy si koupila bývalého dostihového koně. Později založila se skupinou přátel vlastní stáj. Koně, které měli k dispozici však neměl kdo jezdit, tak chytila příležitost za pačesy. Dále pracovala v mnoha českých stájích, kde jsem ji v jedné z nich potkala i já. Při koronavirové krizi vycestovala do Německa na roční zkušenou. Nyní působí ve více tréninkových střediscích.

Lucie

Tato žokejka se dá považovat za vycházející hvězdu mladé generace na rovinových dostizích. Závodně jezdí dostihy již šestou sezonu a aktuálně působí u jednoho mezinárodně nejúspěšnějšího českého trenéra. Její cesta ke dostihovým koním započala již v dětství, kdy mělo možnost jezdit koně vyřazené ze sportovního provozu. Zúčastnila se i závodů po Evropě, kde nasbírala cenné zkušenosti. Nyní může být inspirací pro mnohé z odvětví sportu.

David

Nejmladší šampion české dostihové historie pracoval mimo jiné také ve stájích ve Spojených arabských emirátech. Na rovině teprve jako druhý žakovský jezdec v historii získal titul žokeje. Patří mezi jednoho z jezdců v historii tuzemského dostihového sportu, který se stal rovinovým šampionem ještě před vyučením.

Martina

Nejúspěšnější jezdce české scény patřící mezi dostihové stálice dělí svou pozornost mezi rodinu, ježdění a trénování. Během své jezdecké kariéry nasbírala do začátku letošního roku více jak 200 vítězství. Je tak historicky klasifikovaná jako nejlepší jezdce české dostihové scény. Jezdila dostihy v Polsku, Rakousku, Maďarsku, Slovensku, Německu, Itálii a Francii.

Jiřina

Stejně jako výše zmíněná informantka je i tato již v roli matky. Jiřina má stáj v prostředí domova, z čehož plynou velké benefity, ale občas dostane i šanci od jiných majitelů. Výhodou její žokejské profese je i velmi nízká váha, díky které má při „krájení chleba“ ve finiši většinou navrch.

1.4 Etnografický výzkum

Nejtrefnější vyjádření kvalitativního výzkumu uvádí metodolog Creswell: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách" (Creswell 1998: 18). Velkou výhodou postupování dle modelu kvalitativního výzkumu je lepší porozumění předmětu bádání a rozebrání ho do hloubky. Vyhovovala mi i struktura postupných kroků, které na sebe navazovaly a postupně tak utvářely celek. Dále umožňuje bezprostřední kontakt s předem vybranými informanty po delší časové období, což napomáhá pochopení jejich běžného chování nebo fungování celé okolní komunity. Jednou z nevýhod, které mohou nastat v tomto typu výzkumu je zaujetí antropologa zkoumaným tématem a jeho následné, ač nechtěné, ovlivnění vlastními názory.

1.5 Použité metody

Při sbírání dat v kvalitativním výzkumu jsem vycházela ze situace, že už před bakalářskou prací jsem byla přímým účastníkem dostihového provozu jako člen týmu sportovní stáje. Moje pozice spočívala především v pomoci při tréninku koní, jejich ježdění, celkové péči o ně a pomoci s úklidem ve stájích a přilehlých prostorách. Při dostihových závodech jsem plnila roli vodiče, který se stará o svého svěřence v průběhu celého dne. Jeho hlavní činnost je přivedení koně do padoku² před dostihem a příprava před a po něm. Jedná se o pravou ruku trenéra a majitele koně. Nicméně cílené zúčastněné pozorování bylo prováděno v průběhu více jak jednoho roku, stejně jako celé výzkumné bádání. Sama jsem se snažila začlenit do běžných aktivit skupiny, co nejvíce to bylo možné, zejména při participaci na sdílených činnostech, což pomohlo lepšímu působení na potencionální informanty a přijmutí do komunity. Mezi takové aktivity patřil úklid stáje, příprava koně na trénink, pomoc při večerním krmení nebo přátelská debata při obědové pauze.

Jinými slovy um pozorování vyjadřuje Soukup: „Spočívá v přímé nezprostředkované účasti antropologa na životě studované komunity, kdy probíhá informální sběr etnografických dat při osobní účasti na přirozeně probíhajících kulturních jevech a sociálních situacích a procesech“ (Soukup 2014: 93). Dále zmiňuje důležitost antropologické schopnosti splynout ve zkoumaném okruhu lidí a nutnosti přirozeného talentu (Soukup 2014: 80).

Při vytváření rozhovorů jsem se soustředila hlavně na základní okruhy otázek více než na jejich striktní strukturu, proto jsem používala metodu polostrukturovaných rozhovorů. Zandlová uvádí: „Jak název napovídá, jedná se o rozhovor, který má částečně připravenou strukturu. V praxi to znamená, že si výzkumník připraví tematické okruhy či širší otázky, na něž se během rozhovoru ptá [...]“ (Zandlová 2019: 322). Tento typ interview jsem vybírala převážně při interakci s jednotlivci. Oproti tomu při běžné konverzaci ve větším počtu dotazovaných jsem využívala rozhovory nestrukturované nebo volné. Skupinové rozhovory jsem vedla mimo vlastní informanty i s ostatními zaměstnanci stáji nebo jinými participanty v dostihovém provozu.

Všechny získané informanty jsem poznala díky mé klíčové informantce Zuzaně, se kterou jsem využila i metodu sněhové koule. Skrz její kontakty a doporučení se mi podařilo

² Prostor, kde se závodní koně shromažďují před dostihem, aby si je mohla prohlídnout veřejnost (např. za účelem sázení).

navázat další možné aktéry výzkumu. Pokud jsem je nepotkala v samotném terénu z jedné ze stájí, většinou se tak stalo při kulturně-spoločenské akci některého z dostihových dnů.

Co se týče terénních poznámek, sběr poznatků z prostředí terénu výzkumu vznikal přirozeně při potřebě zapsání získaných dat. Zaznamenávala jsem do aplikace poznámek v mobilním telefonu v závislosti na zúčastněném pozorování a získaných rozhovorech.

1.6 Reflexe výzkumu

Antropoložka Hajdáková v knize *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi* rozebírá v kapitole s názvem *Nepatřičnost, zranitelnost a emoce v etnografickém výzkumu* fakta, se kterými jsem se v průběhu i po výzkumu velmi ztotožnila. Zejména s popisovanou neohrabaností interakcí a vzdorujícími aktéry. „Reflexe by se přitom neměla věnovat jen těm překážkám, zkouškám a příležitostem, které před nás postavil terén a my je překonaly, ale také těm, které jsme my postavili terénu a sobě, a tomu, k jakým interakcím a formám zranitelnosti vedly“ (Hajdáková 2013: 139). Pokud bych měla vypíchnout vlastní chyby, určitě jich bylo více než pouze jedna, ale jako nejmíň profesionální beru počáteční interakci s potencionálními informanty. Při konverzaci s nimi jsem zmínila možného zapojení kamery, což byla obrovská chyba, protože tím jsem moje plány na budoucí natáčení úplně ztratila. Neuvědomila jsem si, že ne každý se chce ukazovat na kameru, především v ohledu na citlivé téma, o kterém se moc nahlas nemluví. I když jsem posléze zmínila využití videa a práce, prvotní konverzace už jsem zpátky vzít nemohla, proto mi většina aktérů pouze pomohla v psané části jejich odpověďmi přes mnou vybrané okruhy otázek.

Celkově je však velmi těžké zhodnotit sama sebe v roli výzkumníka, jak uvádí Hajdáková: „Reflektovaná snaha o uchopení a zpracování komplexní zkušenosti terénního pobytu se proměňuje na rozpomínání se, jenž vytváří další rovinu zkušenosti a donekonečna tak komplikuje pokus o reflexi“ (Hajdáková 2013: 121).

Jaroslav Klepal v knize *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi* rozebírá používání autocenzury, právě proto jsem ve svých popisech prostředí a informantů nezabíhala do úplných podrobností v rámci zachování soukromí tázaných.

Díky vybrání tohoto tématu bakalářské práce a participaci jednotlivých aktérů jsem měla možnost ještě více poznat profesionály, které jsem již dlouho předtím sledovala a obdivovala. Celkový výzkum beru jako životní zkušenost, i když ve všech sférách neskončil vždy pozitivním dojmem a emocemi. Nyní se cítím ještě více zainteresovaná do odvětví dostihového sportu, než kdy předtím a můžu své získané zkušenosti předávat dál. Největší přínos vidím

v tom, že mě po celou dobu vytváření práce veškerá činnost bavila a měla jsem radost z každé nové získané informace.

1.7 Audiovizuální část: etnografický film

Další metodou sběru dat, kterou jsem využila při tvorbě práce bylo pořizování videozáznamu prostřednictvím použití dokumentační techniky jako fotografování a natáčení na videokameru s ohledem na svolení z předchozí ústní konzultace se zástupci sledované komunity. „Prostředky vizuální antropologie umožňují zcela jiný typ narace, než který nabízí tradiční textuální antropologie“ (Soukup 2010: 22).

Sběr dat pomocí vizuální metody nabízí zajímavý typ rozšíření a nevšední zpestření ve výzkumu, jak uvádí Heider: „Etnografický film musí vycházet z etnografického chápání kultury a může prezentovat mnohé, co slova psané etnografie mohou jen naznačovat. Na druhé straně žádný film nemůže sdělit všechny informace, které můžeme legitimně požadovat od etnografie“ (Heider 1976: 116). V mé bakalářské práci se snažím propojit část psanou i filmovou, ale zároveň chci, aby každá separátně vyjadřovala vlastní význam a emoce pro diváka. Soukup říká, že „prostředky textuální a vizuální antropologie se v rámci terénního výzkumu a publikace výsledků běžně kombinují“ (Soukup 2010: 22). Nichols v knize *Dokumentární film* říká, že tento typ snímku vykresluje reálný náhled na příslušnou věc nebo jev, jinými slovy, jak se co událo (Nichols 2010: 27).

Součástí bakalářské práce je vlastní vizuálně-antropologický snímek s názvem *Portrét žokejky (12 minut)*, jehož hlavním posláním je znázornění obyčejné každodennosti žokejky Zuzany s prvky autenticity, což navazuje na vyobrazení bezprostřední reality dostihového sportu bez příkras. Můj přístup k filmu nejlépe vystihuje citace od Petráně: „Film nemusí být chápán jako technický prostředek [...] ale jako způsob promyšlení reality a realistické zpodobení a zkoumání světa prostřednictvím filmu [...]“ (Petráň 2011: 13).

Mezi nejvíce hodnotný snímek z prostředí dostihového světa řadím dokument *Žokejové (2020)*, který vykresluje osudy tří českých žokejů a jejich cestu směřující k závodu Velká pardubická. Jedná se o intimní zповědi, prostřednictvím kterým divák nahlédne do soukromí a běžného života jezdce. Tým filmařů se stal součástí jejich životů po dobu jednoho roku. Druhým dokumentárním filmem, jenž stojí za zmínku je o již dříve zmiňované bělce *Sixteen* z roku 2016. Klisně propůjčila hlas Tereza Voříšková, která provádí celým jejím příběhem a postupně vypráví, jak se z hříběte stala legenda. Dokument o *Josefu Váňovi* z roku 2012

je dokumentem životopisným, ve kterém je český nejznámější žokej ukázán při veškerém dění, ať už smutném nebo radostném, vždy je doplněno o jeho humor.

Při mém natáčení jsem postupovala na pomezí modelů observačního a participačního. Observačním modusem na život nahlížíme tak, jak se žije, tím pádem výjevy reprezentují prožité zkušenosti konkrétních lidí (Nichols 2010: 159). V participačním modelu „[...] otázky přerůstají do rozhovorů či konverzací, účast do vzorců spolupráce či konfrontací“ (Nichols 2010: 165).

1.8 Etika výzkumu

Pro mě osobně bylo při prvotním vstupu do terénu problémem se seznámit a lépe poznat s potencionálními informanty, přitom je tato schopnost dostat se a působit dobře v okruhu zkoumajících hodně důležitá. Jak říkají autorky: „[...] sami účastníci rozhodují o tom, jestli vůbec chtějí a budou participovat na našem výzkumu, co všechno o sobě sdělí a jak moc si výzkumníky „pustí k tělu“. Je nepřijatelné, aby se výzkumník nějakých informací domáhal“ (Zandlová, Šťovíčková Jantulová 2019: 63).

Dle vlastního názoru nese schopnost „zalíbit se“ s sebou i dopady a následky na pokračování bádání. Právě proto musí být jakýkoli výzkum promyšlen, připravován i realizován tak, aby byl ve všech svých krocích i výstupech etický. „[...] výzkum je specifickou mezilidskou interakcí, za jejíž průběh i dopady neseme jako badatelé značnou odpovědnost“ (Zandlová, Šťovíčková Jantulová 2019: 88).

Sama jsem se ocitla v roli výzkumnice, která je v pozici insidera, jak z pohledu dostihového sportu, tak genderu jsem si dávala pozor na nerovné zacházení v možnosti znevýhodněné osoby v dané kultuře, žádný větší nátlak jsem ale nepocítila. Odráží se od toho množství již dřívějších zažitých zkušeností. Svým způsobem se všemi problémy, které nastanou musí badatel počítat, protože ne vždy jde vše podle plánu.

Velmi důležitou složkou empirického výzkumu je působení výzkumníka na zkoumané jedince, což jsem si plně uvědomovala, snažila jsem se příjemně a přátelsky vystupovat, otevřeně představit svou identitu v terénu. Jednou se mi ale stalo, že došlo ke špatnému pochopení ze strany informátora, kdy jsem byla humorně mou kamarádkou Zuzanou představena jako reportérka a „ta od televize“. Příslušná osoba tuto informaci vzala vážně a obávala se mého následného vyptávání a pořizování audiovizuálního záznamu. Jde ale o velmi individuální přístup ke každému člověku a následném získání jeho důvěry. V pozici antropologa

jsem vždy brala ohled na diskrétnost a příslušný respekt. Celková atmosféra vztahů závisí na vzájemných sympatiích.

2. Teoreticko-výzkumná část

2.1 Dostihový sport a jeho vymezení

Tématem dostihového sportu se zabírají publikace *Ať nám koně jdou* (Schmiedová 2012), *Nezlomná* (Askwith 2019), *Dávat koním křídla* (Feldstein 2018) nebo *Obloukem k vítězství* (Fiala 2018). Zaručeně nejvíc knih vyšlo na téma Velká pardubická. V knize *Fyziologie tréninku dostihových a sportovních koní* (Hanák, Olehla, Sedlinská 2011) se autoři zabírají organizací provozu dostihové stáje a rozdělení práce v ní, dále pak dennímu tréninkovému i netréninkovému režimu. Z vlastní praxe mohu potvrdit, že se jedná o pravidelný systém, který dodržuje každý zaměstnanec stáje, díky tomu je celková práce efektivní.

„Dostihovým jezdcem se může stát každý, kdo si třeba udělá i amatérský kurz. Lepší předpoklady v kariéře má ale díky škole, kterou lze v této době vystudovat i na dálku. Dálkového studia využívají převážně amatéři. Takoví, kteří studují na jiných školách a chtějí se zprofesionalizovat“ (Lejsková 2014). Kdo se rozhodne jít směrem k tomuto odvětví by si měl uvědomit jeho náročnost. Spočívá v tvrdém režimu životosprávy s minimem jídla a vody, především za účelem udržení váhy je zařazení sauny a jiného sportu (např. kondiční běhání, posilování s vlastní vahou, plavání). „*Jako žokejové se soustřeďujeme hlavně na to, v jaké jsme kondici. Co se týče přípravy koně a instrukce okolo něj, to si před dostihem obstará personál stáje, pro kterou zrovna jezdíme a trenér*“ (David).

Profese žokeje je velmi náročná po fyzické i psychické stránce. Jedná se o práci všeho druhu, která začíná často už za svítání, pokračuje přes obědové pauzy, na které není čas a někdy ani nárok kvůli nutnosti udržení váhy před závodem. Pokud se vše potřebné stihne, ze stáje se většinou odchází až ve večerních hodinách. „*Pokaždé, když ráno vstanu, těším se, co nás ten den čeká, prostě mě to baví a naplňuje i přes to, že jezdím a trénuji celoročně, a to může říct o práci málokdo. Jde hodně o vůli k této práci*“ (Zuzana).

Dostihový sport se řadí mezi oblíbené napříč diváky z řad široké veřejnosti, jedná se tak o společenskou a kulturní událost. Málokdo ale ví, že pod pojmem dostih se skrývá daleko více významů, řazení a kategorií. Těmi základními jsou dostihy rovinové, překážkové a klusácké, následně se dělení ještě rozšiřuje na jednotlivé podskupiny dle specifických faktorů³. Ve všech zmíněných platí odlišná pravidla a pokud někdo viděl jakékoliv dostihy, musel zaregistrovat alespoň rozdíly mezi procesem startování. V rovinových závodech se koně zavádí

³ např. dostihový závod vypsáný pouze pro koně určitého věku (dvouleté, tříleté,...) nebo náročnosti tratě a délky.

do startovacích boxů, z kterých následně vystartují všichni naráz po otevření bran startérem. Naopak v překážkových dostizích se jedná o mávnutí praporkem, ale startér si předem musí koně a jezdce srovnat do příslušného tvaru, pokud možno, aby nikdo nebyl znevýhodněný. I takové maličkosti dělají tento sport jedinečným.

Podobnost s dostihovým sportem lze najít v článku od etnoložky Jany Jetmarové, kde rozebírá náročnost ultravytrvalostního sportu. „Jejich absolvování s sebou přináší nejen krajní fyzické vypětí a s ním související bolest, ale také možné zdravotní komplikace a v některých případech i ohrožení života. Zkoumány byly dopady dlouhotrvajícího extrémního fyzického vypětí na organismus sportovců, vliv fyzického vyčerpání, pozornost byla věnována rovněž motivaci sportovců k účasti na ultravytrvalostních závodech nebo vlivu genderu a věku na dosažené výkony“ (Jetmarová 2017: 56). „*Život profesionálního sportovce je těžký a vlastně předurčený k bolesti. Ať už jde o to, že člověk zestárne a přestane mu to jít, nebo třeba bojuje se zdravotními problémy.*“ (David)

Žokejka Lucie v rozhovoru popisuje, jaká četná zranění si při vykonávání dostihového sportu již stihla přivodit. Treba zlomeninu jednoho žebra. Tři týdny později vyhrála jedničkový dostih⁴. „*Musela jsem se z toho rychle oklepat, čekali mě špičkoví koně na ježdění v závodu, a to jsem si nemohla nechat ujít.*“ Dále rozvádí svoje nejhorší zranění jako natržené játra nebo prasklou lebku. Popisuje svou rychlou rekonvalescenci i přes nepříznivou prognózu ze strany lékařů.

Stejnou zkušenost přidává i informantka Zuzana: „*V dostizích platí pořekadlo, kdo nejezdí, nepadá. Je normální, že člověk se s koněm občas nepohodne a letí hubou dopředu.*“ Počet zranění se jízdě na koni už ani nepočítá, většina z nich se dá po čase přejít, ale některá z nich se bohužel mohou objevit znova, stejný problém má i Zuzana. „*V Karlových Varech při dostihovém dnu jsem si poranila koleno, už je to dlouho, ale teď se mi to obnovilo, takže se bojím, jak to bude s pokračováním aktivní kariéry.*“

⁴ Závod první kategorie, tedy nejprestižnější.

2.2 Antropologie sportu

Autorka Linhartová uvádí, že při prvním konání olympijských her v Aténách se neúčastnila ani jedna zástupkyně z řad ženského pohlaví. Sport byl v této době brán za natolik fyzicky náročný, že by při jeho výkonu mohl femininní druh utrpět značné zdravotní poškození, zejména v oblasti reprodukčních orgánů. Dokonce i zakladatel olympijských her Pierre de Coubertin prohlásil účast žen na hrách za nepraktickou, nezajímavou a neestetickou, hlavně z toho důvodu, že hry původně a primárně sloužily jako oslava mužství. Oficiálně si sportovkyně na svoji premiéru musely počkat až do roku 1900, kdy se v Paříži představilo prvních pár z nich. Až v roce 2012 na londýnské olympiádě se ženy mohly zúčastnit veškerých soutěžních disciplín sportů (Linhartová 2021: 9).

Etnoložka Jetmarová popisuje sport takto: „[...] je záležitostí bytostně tělesnou, spojenou s disciplinací a kontrolou těla, s tělesnými vjemy jako je pach, bolest, únava nebo euforizující radost z pohybu. Lidé se mohou věnovat některé ze sportovních disciplín proto, že touží dosáhnout žádoucích tělesných proporcí, fyzické výkonnosti, zdraví a souvisejícího společenského ocenění, ale také proto, aby prožívali vnitřně obohacující stavy [...]“ (Jetmarová 2017: 55). „*Adrenalin je na prvním místě, ten v životě potřebuju. Navíc povolání žokej rovná se žádnéj pud sebezáchovy*“ (Lucie).

Ve svém článku o náročných běžeckých závodech dále zmiňuje, že: „za ultravytrvalostní je konsensuálně považována taková sportovní disciplína, při níž náročná fyzická aktivita přesahuje 6 hodin“ (Jetmarová 2017: 56). Z vlastní zkušenosti i výpovědi mých informantů vím, že přes tréninkové období se čas jezdců strávený fyzickou aktivitou vyšplhá i do značně jiných výšin. Nejedná se totiž pouze o sezení v sedle, ale i o práci mimo něj. Jedná se vlastně o neustálý pohyb. „*Když se to sejde, tak za den odjezdím klidně okolo deseti lotů⁵ a předtím i po mě samozřejmě čekají i aktivity ve stáji a v její okolí*“ (Jiřina).

Sociolog Sekot porovnává vztahovou bilanci mezi psychickou a fyzickou stránkou sportovce. „[...] k výstupu sportu nepatří pouze vítězství či výkon, nýbrž i (a to zejména) radost z pohybu, posílení zdraví a fyzické a psychické odolnosti, harmonizující relaxace, příjemný pocit únavy kompenzující pracovní jednostrannost. Sport je předně fyzická činnost ve smyslu cílené pohybové aktivity“ (Sekot 2003: 15). „*Pro dobrýho žokeje je potřeba neustálá motivace a tah na branku, ale i výborný fyzický fond, důležitý je se nevzdávat a nehroutit při neúspěchu,*

⁵ Lotem se označuje skupina jezdců na koních (horse-trade.cz 2022).

je jasné, že úspěch je zároveň vykoupen neustálým obrovským úsilím a cestovními útrapami“ (Martina).

Důležitým bodem sportovních výkonů je dle Sekota jejich vlastní prožívání, například při získání příslušné odměny, sociálního statusu nebo popularity (Sekot 2003: 18). K tomu patří i touha po uznání a obdivu při mimořádném sportovním výkonu (Sekot 2008: 174). Z toho vyplývá i nutná motivace a disciplína vrcholových sportovců. „Vrcholový sport je totiž založen na kulturním vzorci oslavy vítěze a idealizování dominance jedněch nad druhými, převahy úspěšných nad neúspěšnými. Vrcholový sport koresponduje s myšlenkou, že soutěživost je nejpřirozenější forma distribuce odměn a moci a že tedy bohatí a mocní si své postavení zaslouhují“ (Sekot 2003: 64). „*Když jsem začínala aktivně jezdit já, přišlo mi, že bylo více ambiciózních jezdců, ale přece jenom to není udržitelný život pro každého. Třeba letos nepřibylo moc nových jezdců, je to škoda, protože díky tomuhle může jednou dostihový sport skončit, když původní generace klasických „koňáků“ stárne“ (Martina).*

Citace od Sekota přesně vystihuje i pracovní postavení žokejů. „Obtíže zpravidla nastávají, když sportovec svým zúženým životním obzorem pouze na oblast vrcholového výkonnostního sportu omezuje svoji schopnost a ochotu žít a seberealizovat se mimo subkulturu elitního sportu, tedy v běžném životě soutěživosti na poli práce“ (Sekot 2003: 59). „*Já ve stáji vlastně bydlím. Byt mám přímo v tréninkovém středisku, takže nikam jinam nedojíždím. Střídá se mi krátký a dlouhý týden, takže od pondělí do pátku, popřípadě do neděle jsem pořád tam anebo jedu na dostihy, nic jiného vlastně neznám, a tak mi to i vyhovuje“ (Lucie).*

2.3 Historický vývoj

O historii dostihového sportu obecně a také ve stručnosti o postavení žen v něm se zabývají knihy *Od Fantoma po Peruána* (Hubálek, Nehyba 2001), *100 ročníků Velké pardubické steeplechase* (Svoboda 1996) nebo *Šampaňské s příchutí pelyňku* (Kovář 2000).

Kolébku dostihového sportu je Anglie, kde se dostihy začaly pořádat již v 16. století. Ty byly vnímány jako doprovodný program k různým společenským slavnostem, až později se dostihy proměnily v jedinečnou událost vlastního druhu (Sommer 2003: 187). Mezi vůbec historicky nejstarší dostih patří anglická národní steeplechase konající se od roku 1830. Ve století osmnáctém se rozmohl chov anglických plnokrevníků speciálně pro dostihový sport, tím získalo toto koňské plemeno využití v novodobém turfú⁶ (Sommer 2003: 190). Největším

⁶ Jinými slovy se dostihovému sportu přezdívá turf (Sommer 2003: 190).

rozdílem mezi dřívější dobou a moderní je ve vnímání role koně, který se stává hlavním hrdinou (Schmiedová 2012: 11). Jejich kvalitnímu chovu a přípravě se podřizuje všechno ostatní. „Dostihy slouží v první řadě jako výkonostní zkoušky anglického plnokrevníka“ (Schmiedová 2012: 11).

Za největší fenomén mezi všemi závody u nás se řadí Velká pardubická steeplechase, která se již tradičně běhá každý rok druhou říjnovou nedělí. Tento významný dostih má jako jediný v Čechách věhlasnou pověst i napříč světovým turfem. Původní parforsní hony, které mimo jiné pořádal i hrabě Oktavián Kinský, rostly na oblíbenosti a postupně se vyvinuly v jedinečný závod, a to poprvé v roce 1874 (Hubálek, Nehyba 2001: 8-10).

Prvotřídní závody se konají všude ve světě, nejen ve výše zmíněné Anglii, především v Americe a Austrálii nebo v částech Arabského poloostrova. Mezi ty nejlepší v Evropě patří např. Francie, Itálie, Irsko nebo Německo. U nás jsou nejfrekventovanější závodistiště v Chuchle Arena Praha, překážkové v Pardubicích a v Kolesách, rovinové i překážkové v Lysé nad Labem, rovinové v Mostě, Karlových Varech, Slušovicích nebo Netolicích.

Dostihový svět byl z historie většinou akcí pro společenskou elitu a od toho se odvíjela i určitá móda, která formovala jako obraz utvářené společnosti okolo turfu. Neoddělitelnou součástí tohoto sportu byla, a stále je, možnost sázení. „O tom, že sázky na něco, na nějakou výhru či prohru, na nějaký mimořádný výkon apod. jsou prastarou záležitostí, snad není nutno nikoho zvláště přesvědčovat. Pro tento účel vznikly instituce a organizace, které měly divokému sázení dát určitou regulující podobu. Sport tak dostával ještě další dimenzi – sázky bývaly spojeny s hlubokým psychologickým prožíváním závodů a jejich bývaly spojeny s hlubokým psychologickým prožíváním závodů a jejich detailním sledováním“ (Sommer 2003: 244-246).

Než bylo ženám oficiálně schváleno jezdit a trénovat koně pro dostihový sport uplynula dlouhá doba (Schmiedová 2012: 229). V každém státě byl tento fakt uskutečněn v rozdílných časových obdobích. Zprvu se nedalo vůbec mluvit o profesionálním udělení žokejské licence. Ženy žokejky jezdily pouze jako amatérky, až v pozdější době přišly změny. Například v Anglii až v roce 1972 bylo povoleno závodit ženám v dostizích (Dickinson 2021). V Austrálii tomu bylo v roce 1979 (Holubcová 2016). U nás Lata Brandisová předběhla dobu, když již v roce 1927 získala „pánského“ jezdce, aby mohla startovat ve Velké pardubické. Jockey Club⁷

⁷ „Jockey Club je nejvyšší autoritou turfu v České republice. Jeho posláním je koordinovat, řídit a všestranně podporovat dostihový provoz a chov anglického plnokrevníka...“ (Jockey Club ČR 2022).

dostihy pro ženy neuznával, pokud se takové soutěže konaly, byly to pouze „exhibiční“ jízdy (Askwith 2019: 89).

2.4 Významné představitelky dostihového sportu

Jedinečnost zastoupení ženy v dostihovém sportu potvrzuje i sportovní redaktor a autor knih Pavel Kovář, který napsal o československé dostihové jezdce Latě Brandisové. První a dosud jediná ženská vítězka v historii nejtěžšího překážkového dostihu evropského kontinentu ovládla Velkou pardubickou roku 1937 s klisnou Normou. Porazila velké pole německých jezdců, což byl na tehdejší dobu obrovský úspěch (Kovář 2000: 10). Nejen její, ale i úspěchy jiných jezdkyň jsou oslavou pro všechny ženy, mezi další české úspěšné se řadí trenérka Růžičková, která dokázala v padesáti letech dokončit největší český dostih nebo výkony ostatních žen v průběhu všech dostihových sezón.

Lata Brandisová, z historického hlediska praneček Oktaviána Kinského, pocházela z urozené rodiny a svůj život nakonec dožila v bídě (Kovář 2000: 10). Jejímu vítězství ve Velké pardubické předcházelo mnoho předchozích umístění, nedá se říct, že by byly neúspěšné, vícekrát za sebou se Lata v cíli zařadila na druhé nebo třetí místo a častokrát též finišovala na tabuli⁸. *„Lata jezdila na koních a moc jí nezajímalo, co si o ní ostatní myslí. Nejvíce jí vadilo, že její pohlaví vytváří limit k dosažení větších cílů a dalšího zlepšování. Pokud chtěla něčeho opravdu dosáhnout a prolomit tento náhled společnosti, musela se opravdu snažit. Její celoživotní snažení a následná výhra ve Velké pardubické mělo mnohem větší význam pro společnost než pouze sportovní“* (bývalá žokejka Růžičková v dokumentu ČT Podkova Laty Brandisové 2011).

Výkony žen z historie se v dostihovém sportu hledají složitě, ale krom výše zmíněné komtesy se podařilo i Evě Palyzové docílit hned několika úspěchů, např. dvě druhá místa ve Velké pardubické a přes 100 vyhraných dostihů. Na její počest se běhá v Lysé nad Labem její překážkový memoriál na 4600 metrů. Stejně tak v případě hraběnky, každoročně pořádaný dostih při říjnovém mítinku Velké pardubické určený pouze pro klisny, nesoucí název „Cena Laty Brandisové“.

Dřívější žokejka a nyní trenérka Růžičková říká: *„Ta hrstka nás, který tenhle sport dělají a snaží se konkurovat v něm mužům se snaží dosáhnout mety paní Laty a bylo by strašně*

⁸ Výraz pro oceňované umístění do určitého místa.

hezké, kdyby se to některé z nás doopravdy povedlo a ukázaly tak cestu dalším statečným amazonkám“ Růžičková (Podkova Laty Brandisové 2011).

2.5 Genderové aspekty v dostihovém sportu

Americká antropoložka Margaret Mead se zabývala specifickou různorodostí typů mužských a ženských osobností v odlišných kulturách již v knize *Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech* (2010). Nejen ona, ale i jiní antropologové zjistili, že způsob, jak různé kultury vymezují gender je velmi proměnlivý. „V různých kulturách tedy lze vedle sebe najít stejnou biologickou distinkci mezi mužem a ženou v různých variantách genderových rolí. Různá pojetí ženské a mužské osobnosti v různých společnostech souvisí s tím, jak rozdílně je v nich vymezena mužská a ženská role“ (Velký Sociologický Slovník 1996: 49-51). Mužství však nelze chápat odděleně od vztahu k ženskosti a naopak, oba tyto faktory se přirozeně prolínají a ovlivňují (Whannel 2007: 7).

„Všeobecný pohled na mužské a ženské sportovní výkony je rozdílný, a to se přenáší i do pohledu na výkony mužů a žen v běžném životě, např. pracovním procesu. Pohled na muže, který má menší pracovní výsledky, se může hodnotit, že pracuje jako žena, a naopak výrazně lepší pracovní výsledky ženy okolí ohodnotí slovy: ta pracuje jako chlap. Tyto zakořeněné pohledy na mužskou a ženskou populaci nesou i sociální dopady na v praktickém životě jednotlivce. Žena si tak hůře nebo s podstatně větším úsilím zajišťuje atraktivní pracovní pozici oproti muži, který je upřednostňován a stavěn do pozice řekněme dokonalejšího tvora“ (Sekot 2004: 59). „Stájový personál je odjakživa z drtivé většiny postavený právě na ženském kolektivu, který se denně o vrcholové koně stará. „*Jejich práce je v podstatě neviditelná a nedoceněná a nejčastěji se jedná o tu „špinavou“ (všechny činnosti zastávající péči o koně). Na „čistou“ už pak nastupují muži (v tomto smyslu jízda v sedle)*“ (Jiřina).

„Sport je obecně považován za odvětví, jemuž dominují muži. Pokrok z hlediska genderové rovnosti brzdí sociální pojetí ženskosti a mužskosti, které sport často spojuje s mužskými vlastnostmi, jako je fyzická síla a odolnost, rychlost a vysoce soutěživý, někdy konfrontační duch“ (European Institute for Gender Equality 2015). „*Holky musí dostávat více příležitostí a taky dostávají, je to všechno nynější dobou. Když koně jezdí v práci a mají na to, nevidím problém, proč by neměli dostávat šance při dostizích. Ale asi je to pořád tak, že je zakořeněný pocit ve veřejnosti, že kluk má více síly a je proto více vhodný*“ (Lucie).

„Udělá-li žena nějakou chybu je jí vytýkaná více, než by byla vytýkaná muži a hned slyší poznámky: No ovšem, ženská! Proč se do toho plete?“ (Askwith 2019: 72). „*Často jsem slýchávala, když se mi něco nepovedlo, kdyby na tom seděl kluk...*“ (Martina).

„A týž princip dělení se uplatňuje i v jednotlivých oborech: vznešenější, spíše syntetická a teoretická stránka připadá mužům, kdežto ženám stránka spíše analytická a praktická, méně prestižní“ (Bourdieu 2000: 83). „*Chlapi se prostě umí lépe prodat, ničeho se nezaleknou a disponují především fyzickou silou. Je pak těžké jim konkurovat nebo se mezi nimi prosadit na špici. Oproti tomu ženy mají více psychické napojení s koňmi, takže jejich empatie a porozumění bývá největším vkladem v přípravě dostihových šampionů. Samozřejmě, tvrdá chlapecká ruka je v tréninku i dostizích potřeba. Ale ženský pohled má také svou váhu*“ (Lucie). „Obecně řečeno, dosažením moci, ať už jakékoli, se ženy vždycky ocitají ve dvojznačné situaci (double bind): jednají-li jako muži, mohou ztratit povinné atributy „ženskosti“ a zpochybňují právo mužů na mocenské pozice; jednají-li jako ženy, vypadají jako neschopné a jako by nebyly na svém místě“ (Bourdieu 2000: 62).

„Formální rovnost mužů a žen na všech stupních tak přese všechno upřednostňování spíše jen zakrývá, že i když je všechno ostatní stejné, ženy zaujímají vždy ty méně výhodné pozice“ (Bourdieu 2000: 84). „*Nadvládu mužů pocítuji v tomhle sportu často a věřím, že i v ostatních je to pro nás holky téměř denní chleba. Jde o neustálé srovnávání obou pohlaví, i když si to snažím nepřipouštět, je to zakořeněno někde hluboko v nás a v každodenní praxi se to neustále potvrzuje, ať chceme nebo ne*“ (Martina). „[...] žena nikdy nemůže získat vládu nad muži, takže v případě stejných podmínek je pro řídicí postavení s největší pravděpodobností vybrán spíše muž a ženě je přidělena nějaká funkce podřízenější a jen pomocná [...]“ (Bourdieu 200: 85)

S genderem se pojí příslušné normy chování, postojů, očekávání a rolí. Socioložka Oakley uvádí: „I přes emancipaci a přes viditelnost změn v roli pohlaví zůstávají základní rozdíly mezi mužskou a ženskou prací zachovány. I tam, kde došlo ke změně se lidé často drží tradičního způsobu myšlení a chování“ (Oakley 2000: 116). Dá se říct, že gender spoluvytváří společnost, je tedy získaný nikoliv vrozený (Renzetti, Curran 2003: 31).

Důkazem toho, že se ženy dokážou prosadit je např. irská žokejka Rachael Blackmore, která se v roce 2021 stala první ženou v historii, která vyhrála liverpoolskou Grand National. Další zástupkyní je britská žokejka Hollie Doyle. V roce 2019 vytvořila nový rekord vítězů, které v britské sezóně prosadila ženská žokejka. V následujícím roce obsadila čtvrté místo v šampionátu Flat Jockeys, což je dosud nejvyšší výsledek pro ženu (William Hill 2022).

V audiovizuálním snímku padne i jméno populární německé jezdky Sibylle Vogt, která už několikrát startovala v Praze při Evropském poháru žokejů konaný každoročně v aréně závodiště Velká Chuchle.

Vliv na způsob ježdění má rozdílná fyziologie ženského a mužského pohlaví. Vytváří důležitý bod při působení na symbiózu mezi jezdcem a koněm, ať už v tréninku, tak při závodu. Záleží na drobnostech jako je sed jezce v sedle a celkové působení těla při chodech⁹ koně. „Muži mají lepší schopnost budovat svalovou hmotu a jsou silnější než ženy. Překonávají koně silou, ženy spíš musí použít hlavu“ (Švehlová 2013). „*Když pod sebou máš živé zvíře, musíš se tomu přizpůsobit a nezacházet s ním jako se strojem, ale s citem*“ (Zuzana). Nejlepším východiskem je žokejská malá výška, která je geneticky daná a váha, která se dá sice ovlivnit, ale ne u každého sportovce lze dlouhodobě udržet. Dalo by se říct, že ženy mají s těmito dvěma faktory větší výhodu, ale opět se jedná o velmi individuální záležitost. Žokej David musel z důvodu problémů s vahou skončit, je totiž vysoký a na shazování kil mu najednou nic nepomáhalo, ani to osvědčené. „*Musel jsem předčasně ukončit sezónu a nechat moje tělo odpočívat, nemohl jsem pokračovat*“ (David). Po roční pauze se do tréninkové a závodní formy opět dostal a vrátil se zpátky na výsluní dostihového sportu hned několika vítězstvími.

Z názorů na ženskou identitu ve sportu vychází: „[...] tradiční přesvědčení, že sport je mužská aktivita neslučitelná s kulturními standarty ženské krásy [...]“ (Renzetti, Curran 2003: 492). Z praxe v dostihovém prostředí je toto tvrzení ukázáno na nemožnosti žen startovat proti ostatním ženám. Neexistují totiž separátní kategorie dle pohlaví. Nejedná se pouze o žokejskou rovinu, ale i o trenérskou nebo chovatelskou. Pohlaví jezdce má určitý vliv i na jeho výkon při sportu, u žen je velkým vlivem hormonální fungování těla, které přispívá k jejich chování a psychice (Renzetti, Curran 2003: 87). Dalším faktorem je mateřství, které sportovkyni dokáže vyřadit z provozu na mnohem delší dobu. „*Kluci tento sport mohou dělat, jak dlouho chtějí, holky se zamilují, začnou myslet na rodinu a je to*“ (Zuzana). Role matky a manželky však ihned neznamená definitivní konec kariéry. Svě o tom ví Martina: „*Vždycky jsem byla a stále jsem urputná, jen tak něco mě nerozhází, jdu si prostě za svým.*“

2.6 Odměňování žen a mužů

Dle Linhartové je tento jev v mezinárodním i evropském právu zakotven již od poloviny 20. století. „I přes veškeré nástroje, které evropské a mezinárodní společenství využívá, však ani

⁹ Posloupnost dopadu koňských kopyt na zem v různých rychlostech se nazývají chody. Jsou čtyři základní: krok, klus, cval, trysk neboli galop (eStránky.cz 2022).

v současnosti ženy nedosahují v mnoha případech rovných odměn. Výše odměny je přitom pro profesionálního sportovce zcela zásadní – vyšší finanční prostředky mu dávají možnost lepší sportovní přípravy, ovlivňují dostupnost odborníků, poskytují finanční rezervu v období, kdy se zraní a nemůže sportovat, a zabezpečují ho na život po sportovní kariéře, která většinou končí ve věku, kdy jsou pracovníci jiných oborů na jejím počátku“ (Linhartová 2021: 10). „V odvětví sportu jezdeckví a dostihy se poskytuje odměna vítězi bez ohledu na pohlaví, neboť ženy a muži soutěží v jedné kategorii“ (Linhartová 2021: 31-32). „*Jako ženy jsme stavěny na stejnou úroveň jako muži a musíme odvést stejný výkon, což považuji za správné. Cítím ale, že by se ženám přece jen mělo nějakým způsobem vyjít vstříc. Vždyť ve většině sportovních disciplín existují mužská a ženská kategorie, což u nás není možné*“ (Lucie).

Dotace do dostihového sportu od státu jsou nízké pro fungování všech potřebných článků. V jiných zemích po světě se v tomto sportu točí obrovské množství peněz, přispívá k tomu i fakt, že příjmy ovlivňují sázky, které jdou zpět do dostihového sportu, což u nás bohužel zatím nevychází. Prezident Jockey clubu Bečvář uvádí: „*Náš sport je finančně velmi náročný. Vedeme jednání s ministerstvem zemědělství, abychom se dostali k dotacím, které si náš sport zaslouží*“ (iSport.cz 2022).

3. Závěr

Dostihový sport je nejen sport, který ráda sleduji, ale o jeho dění a kulturu se neustále zajímám a pomalu se stává v důležitou částí v mém životě. Vlastní zájem v tomto případě přerostl v proces výzkumného bádání, kdy jsem věnovala otázce postavení žen v dostihovém sportu. Mým hlavním cílem bylo zjistit status a roli začleňování žokejek v závislosti na prolínání s mužským pohlavím. Snažila jsem se vysvětlit postupný historický vývoj tohoto sportu a jeho vymezení napříč dostihovým odvětvím. Důležitým bodem práce bylo popsání fyzické a psychické náročnosti, která je vyvíjena na vrcholové jezdce. Zajímala jsem se o působení genderu v dostizích a uvedla významné představitelky, které výrazně přispěly k přeměně ženského zastoupení v dostizích. V posledním bodě teoreticko-výzkumné části práce jsem nastínila finanční stránku a příslušné ohodnocení pro sportovce a sportovkyně.

Použitá metodologie v kvalitativním výzkumu se skládala z využití rozhovorů typu polostrukturovaných, nestrukturovaných a volných, které byly prováděny ve větším počtu lidí nebo separátně s jednotlivci. Metodou zúčastněného pozorování jsem se snažila o plné splynutí se zkoumanou komunitou prostřednictvím zapojení do běžného chodu dne dostihové stáje. Nahlédnutí na bezprostřední realitu dostihového sportu očima jeho přímého účastníka jsem přiblížila v etnografickém filmu.

Role genderu v dostihovém sportu je neustále vyvíjející se problematika. Moji informanti vidí celkově pozitivní zlepšení oproti dobám dřívějším, zejména ve větším zapojení žen žokejek a jejich stále větších úspěších, nejen v českém turfě. Z jejich výpovědí vyplývá, že i přes veškerá úskalí jim tento sport přináší uspokojení, jak v profesionálním, tak v osobním životě.

Seznam použité literatury a zdrojů

Aitchison, C. 2007. *Sport and Gender Identities: Masculinities, Femininities and Sexualities*. Nakladatelství Routledge.

Askwith, R. 2019. *Nezločná: hraběnka, která se postavila nacistům ve Velké pardubické*. Praha: Mladá fronta.

Bourdieu, P. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.

Creswell, J. W. 1998. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Dickinson, A. 2021. *Women in racing*. Everything Horse.

Dostupné z: <https://everythinghorseuk.co.uk/women-in-racing/> [23. 11. 2022]

Dvořáková, T., T. Stöckelová, Y. Abu Ghosh (ed.) 2013. *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: SLON.

eStránky 2022. Dostupné z: <https://vsechna-zvirata.estranky.cz/clanky/chody-kone.html> [23. 11. 2022]

Evropský institut pro rovnost žen a mužů 2015. *Gender equality in sport*.

Dostupné z: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-sport> [21. 11. 2022]

Feldstein, P. 2018. *Dávat koním křídla: splněné a nesplněné sny Václava Chaloupky*. Praha: Kristián Entertainment.

Fiala, P. 2018. *Obloukem k vítězství*. Kladruby nad Labem: Nakladatelství Lenky Gotthardové.

Hajdáková, I. 2013. Nepatřičnost, zranitelnost a emoce v etnografickém výzkumu in Dvořáková, T., T. Stöckelová, Y. Abu Ghosh (ed.), *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*, 121-147. Praha: SLON.

Hanák, J., Č. Olehla, M. Sedlinská 2011. *Fyziologie tréninku dostihových a sportovních koní*. Praha: Střední škola dostihového sportu a jezdeckví.

Heider, K. G. 1976. *Ethnographic film*. Austin: University of Texas.

Heřmanský, M. 2019. Zúčastněné pozorování in H. Novotná, O. Špaček, M. Šťovíčková Jantulová (eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 353-390. Praha: FHS UK.

- Holubcová, E. 2016. *Žokejky*. Equichannel.
Dostupné z: <https://equichannel.cz/clanky/dostihy/zokejky> [23. 11. 2022]
- Horse-trade.cz 2022. Dostupné z: <https://www.horse-trade.cz/slovník-pojmu/lot>
[25. 11. 2022]
- Hubálek, J., M. Nehyba. 2001. *Od Fantoma po Peruána*. Přelouč: Jezdecký spolek Kolesa.
- iSport.cz 2022. *Čechy lákají dostihové sázky čím dál víc. Ve hře miliony, sport ostrouhá*.
Dostupné z: <https://isport.blesk.cz/clanek/ostatni-velka-pardubicka/420884/cechy-lakaji-dostihove-sazky-cim-dal-vic-ve-hre-miliony-sport-ostrouha.html> [21. 11. 2022]
- iVysílání.cz 2011. *Podkova Laty Brandisové*.
Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10319920855-eliska-a-bugatti/211563230140009/> [25. 11. 2022]
- Jetmarová, J. 2017. *O liminalitě, communitas a dotecích Absolutna – Fenomenologie ultravytrvalostního sportu*, Český Lid 104: 53-68.
- Jockey Club ČR 2022. Dostupné z: <http://www.dostihyjc.cz/> [26. 11. 2022]
- Kovář, P. 2000. *Šampaňské s příchutí pelyňku*. Praha: Secret Partnership.
- Lejsková, M. 2014. *Václav Janáček – dostihový jezdec, žokej*. iBestof.cz. Dostupné z: <http://www.ibestof.cz/sport/vaclav-janacek---dostihovy-jezdec-zokej.html> [25. 11. 2022]
- Linhartová D. 2021. *Rovné odměňování žen a mužů v profesionálním sportu*. Nakladatelství Leges.
- Mead, M. 2010. *Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Nichols, B. 2010. *Úvod do dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění.
- Novotná, H., O. Špaček, M. Šťovíčková (eds.) 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK.
- Oakley, A. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Petráň, T. 2011. *Ecce homo: Esej o vizuální antropologii*. Univerzita Pardubice.
- Petrusek, M., H. Maříková, A. Vodáková 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

- Porybná, T., D. Čeněk (eds.) 2010. *Vizuální antropologie – kultura žitá a viděná*. Praha: Pavel Mervart.
- Prachař, F. 2020. *Žokejové – Cesta na Velkou pardubickou*. Bez frází.
- Renzetti, C., D. Curran 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Soukup, M. 2010. Vizuální antropologie: vznik, vývoj, milníky in Porybná, T., D. Čeněk (eds.), *Vizuální antropologie – kultura žitá a viděná*, 15-23. Praha: Pavel Mervart.
- Sekot, A. 2004. *Sociální dimenze sportu*. Brno: Masarykova univerzita.
- Sekot, A. 2008. *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada Publishing.
- Sekot, A. 2003. *Sport a společnost*. Brno: Paido.
- Schmiedová, Z. 2012. *At' nám koně jdou*. Praha: Plot.
- Sommer J. 2003. *Dějiny sportu*. Nakladatelství Fontána.
- Soukup, M. 2014. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum.
- Střední škola dostihového sportu a jezdectví Praha – Velká Chuchle 2022. Dostupné z: <https://www.dostihovaskola.cz/jezdec-a-chovatel-koni-se-zamerenim-na-dostihovy-sport> [30. 11. 2022]
- Svoboda, M. 1990. *100 ročníků Velké pardubické steeplechase*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství.
- Švehlová, D. 2013. Venušanky a Mart'ané v sedle. *Equichannel*. Dostupné z: <https://equichannel.cz/clanky/teorie-jezdeni/venusanky-a-martane-v-sedle> [23. 11. 2022]
- Wagner, J. 2016. *Sixteen*. Bucfilm.
- Wagner, J. 2012. *Váňa*. Česká Televize.
- Whannel, G. 2007. Mediating masculinities in Aitchison, C. 2007. *Sport and Gender Identities: Masculinities, Femininities and Sexualities*, 7-21. Nakladatelství Routledge.
- William Hill News 2022. *The top female horse racing jockeys in the UK & Ireland*. Dostupné z: <https://news.williamhill.com/horse-racing/top-female-horse-racing-jockeys> [23. 11. 2022]

Zandlová, M. 2019. Rozhovor, in H. Novotná, O. Špaček, M. Šťovíčková Jantulová (eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 315-352. Praha: FHS UK.

Zandlová, M., M. Šťovíčková Jantulová 2019. Etika výzkumu, in H. Novotná, O. Špaček, M. Šťovíčková Jantulová (eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 57-90. Praha: FHS UK.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Ukázka fotografií z dostihových závodů z vlastního archivu

Příloha č. 1 – Ukázka fotografií z dostihových závodů z vlastního archivu

Obrázek 1: fotografa A. Zavadilová 2019

Obrázek 2: fotografa M. Vodičková 2019

Obrázek 3: fotografa M. Vodičková 2020

Obrázek 4: fotografa M. Vodičková 2019

